

Quelstrup

En herregård på Mols. Indtil 1964

Vilfred Friborg Hansen

Den gamle herregård Quelstrup ligger på det yderste næs af Tved-halvøen på Mols. Herregården var i sine første 250 år indtil ca. 1700 ejet af den fremtrædende familie Sandberg, hvis medlemmer beklædte store stillinger inden for statsadministrationen. I 1700-tallet var det familien Gersdorff, der havde herregården, og efter dem overgik den til borgerlige ejere og mistede efterhånden så meget af sit tilliggende, at den i dag retteligt må betegnes som en proprietærgård – tilliggendet er på ca. 150 ha. Men gården har en meget spændende historie, og det har også været spændende at tale med Quelstrups nuværende ejer, Svend Schaumann, om den allernyeste historie og baggrunden for, at han og hans nu afdøde hustru Birthe Boje Schaumann blev ejere af både Quelstrup og Thomasminde nord for Aarhus. Thomasminde er med sine knap 200 ha. lidt større end Quelstrup. De to gårde ejes i dag af Svend Schaumann og hans søn og to døtre i fællesskab og drives sammen af Svend Schaumann og sønnen Svend Boje Schaumann.

Sandberg-slægten til 1692

Navnet Quelstrup består af to led: Quel, der betyder kilde, jf. det tyske Quelle. Og ”trup”, der oprindeligt hed ”torp”, der er den gamle betegnelse for en udflytterbebyggelse. Quelstrup er altså den udflyttede bebyggelse ved kilden. Hvilken kilde får stå hen i det uvisse – men måske hentyder navnet til Stenbæk, det vandløb, der omslutter et voldsted i haven, som formodentlig er det ældste Quelstrup. Svend Schaumann kan bevidne, at Quelstrups jorder er meget vandrige, og at skiftende tiders drænmestre har betragtet dræning af Quelstrups jorder som deres vanskeligste dræningsopgave på Mols.

Muligvis er Quelstrup oprettet 1412, men første gang, vi får sikkerhed om Quelstrups eksistens, er i 1432, hvor ejeren er Henrik Sandberg. Omkring år 1500 er Sandbergerne på Quelstrup langt fremme som støtter til kongemagten, både som rigsråder og landsdommere. Ved et generationsskifte i 1540 har Quelstrup 14 gårde og to møller under sig, og midt i 1500-tallet køber en Quelstrup-ejer lisaard og gifter sig til Vedø. I 1600-tallet udmærkede Sandbergerne sig som militærfolk. Den sidste, Anders Ulriksen Sandberg (1620-77), faldt dog i unåde efter et nederlag ved Lund i den skånske krig i 1676, men alt tyder på, at han blev ”ofret” som syndebuk for nederlaget. Han døde året efter, efter sigende af græmmelse over den urimelige og nedværdigende behandling, han havde fået.

Med Anders Ulriksen Sandberg uddøde Quelstrup-grenen af Sandberg-slægten. Hans enke Ingeborg Krabbe drev dog godserne videre, men kom i stort armod og fik til sidst af kongen lov til at sidde skattefrit på Quelstrup til sine dages ende, mod at gården derefter skulle tilfalde kronen.

Gersdorff-slægten 1694-1773

Ingeborg Krabbe døde midt under en gudstjeneste i Tved kirke i 1692, og Quelstrup overgik som aftalt til kronen, der to år senere forpagter den til amtmand over Kalø Amt, Christian Gersdorff til lisaard. På det tidspunkt er gården ubeboet, uden besætning, og dens bygninger forfaldne.

Gersdorff nedriver den gamle hovedbygning, der stod i to etager ”med et ruineret tegtag”, og opfører i stedet en ny énetagers stråttækt hovedbygning i bindingsværk og får gården i god drift. Hans søn Joachim Gersdorff afløste ham som amtmand i 1704 og køber 1706 Rolsøgaard og 1716 Vosnæsgaard. Han fuldender værket med at købe Quelstrup af kronen i 1720.

Joachim Gersdorffs søn Christian Gersdorff holder sammen på de nu fire gårde i slægtens eje: lisaard, Rolsøgaard, Vosnæsgaard og Quelstrup.

Efter Chr. Gersdorffs død overgik Vosnæsgaard til sønnen Poul Rosenørn Gersdorff, mens de øvrige tre gårde gik til en anden søn Joachim Gersdorff. Han blev den sidste Gersdorff på stedet, idet han i 1773 sælger alle sine tre gårde og flytter til København. lisaard og Quelstrup blev købt af Ole Marcussen, der sælger bøndergodset fra og i 1794 sælger Quelstrup til Ole Nicolai Hansen, forpagter (eller bestyrer) på Kalø. Med frasalget af bøndergodset kan man sige, at Quelstrups tid som ”herregård” var slut – selv om begrebet ”herregård” ikke er entydigt.

Quelstrups hovedbygning var på dette tidspunkt en beskeden bindingsværksbygning, der kun var beregnet som bolig for diverse forpagtere, idet ejerne af Quelstrup boede på andre af deres godser. Men Ole Nicolai Hansen bygger en ny grundmuret bygning, nemlig den nuværende. Hovedbygningen fremtræder derefter i dag som en lang énetages bygning med halvt afvalmede gavle, med en lav frontispice (gavllignende udbygning) over indgangen og to pilastre (flade søjlelignende fremspring) omkring indgangen og fire pilastre, der deler langsiden og bryder den ellers lange facade. Bygningen med det meget enkle præg er blevet kaldt ”en nydelig repræsentant for enevoldstidens smag¹”. Der har – formodentlig oprindeligt - hørt en mindre sydfløj til, men den blev nedrevet af Lauritzen, muligvis i 1940’erne. Arkitekt var Anders Kruise, som også har tegnet hovedbygningen på Lyngsbækgaard, samt flere palæer i København.

Hansen døde i 1799, og derefter var der flere ejere af Quelstrup. Begyndelsen af 1800-tallet var en streng tid for godserne. Statsbankerotten i 1813 efterfulgtes af høje skatter, og tabet af Norge i 1814 betød at det danske landbrug mistede sit monopol på salg af korn til Norge. Endelig blev landbrugskonjunkturerne elendige efter Napoleonskrigenes ophør i 1815.

¹ Ejler Haugsted i ”Danske slotte og herregårde”, 2. udgave, bind 14, 1967. Erling Haugsteds artikel om Quelstrup har været basis for beretningen om Quelstrup frem til Birthe og Svend Schaumanns overtagelse i 1964.

Poulsen-slægten 1839-1927

1839 får Jens Risager Poulsen, der er søn af ejeren af Rolsøgaard Niels Poulsen, skøde på Quelstrup og tager bolig der. Han ejer gården sammen med sin bror Poul. Brødrene har stor succes med studeopdræt og –handel. Deres stude beskrives som ”mæskede kroppe”, der ”ligefrem gungrede af fedt, når de trådte i brostenene”. Studehandlen blev så omfattende, at brødrene drev stude til marked i Hamborg.

Det med studehandel havde Poulsen-brødrene ikke fra fremmede, men fra deres far på Rolsøgård. Om ham hed det, at ”hans evne til at taksere et stykke kvæg skal have været fabelagtig og gik i arv til flere af hans sønner. De kunne veje et kreatur med øjnene og tog næsten aldrig fejl²”.

Et barnebarn af Jens Risager Poulsen, Jenny Becker, var romanforfatter og udgav i 1920'erne to romaner med beskrivelser af Poulsen-familien på Quelstrup, nemlig ”Slægten på Bjørnsbo” 1921 og fortsættelsen ”Klintholm og slægten på Bjørnsbo” 1922. I romanerne optræder Quelstrup under navnet Bjørnsbo og Poulsen-slægten under navnet Stensgaard. Rolsøgaard kaldes Søbysøgaard.

Poulsen-slægten havde Quelstrup de næste knap 90 år. Tre slægter har således præget Quelstrups historie: Sandberg de første 250 år til ca. 1700, Gersdorff i 1700-tallet og Poulsen i sidste halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

Efter Jens Risager Poulsons død 1881 overgår Quelstrup til sønnen Christen Sophus Poulsen, der opfører den nuværende avlsgård efter en brand i 1908. Ved branden indebrændte hele gårdens besætning på 107 kreaturer, 30 svin og 22 får. Christen Poulsons og hustruen Dorotheas initialer ses i dag over avlsbygningernes gennemkørselsport. Den samlede opførelse efter branden forklarer den store avlsgårds meget harmoniske helhedspræg.

1921 overgår Quelstrup til Christen Poulsons søn N. A. Poulsen, som 1927 sælger den til Aage N. J. Klinge. Dermed var Poulsen-slægtens æra på Quelstrup slut. I dag hænger en slægtstavle over familien Poulsen i entréen på Rolsøgaard, hvor slægten stammede fra, og mange af familien ligger begravet på Rolsø kirkegård.

”Proppen”

Klinge solgte i 1938 Quelstrup til landbrugskandidat Erling Lauritzen, der derefter havde gården til 1964.

Erling Lauritzens datter Antonie Lauritzen har i sin bog ”Alt andet end gråt” beskrevet sin barndom og ungdom på Quelstrup i 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne. Hun fortæller bl.a. at hendes far ikke ville have, at Quelstrup blev omtalt som ”herregård”, selv om det var betegnelsen i diverse optegnelser over landets slotte og herregårde. ”Den rette betegnelse var ”proprietærgård”... far

² Sten Krarup: Den jyske bonde- og prangerslægt Poulsen – Quelstruplinien. Utrykt, lånt af Svend Schaumann.

var hverken godsejer eller herremand, far var proprietær, hvilket gav ham tilnavnet ”Proppen””, fortæller hun³.

Antonie Lauritzen giver dette tidsbillede af Quelstrup i 1950´erne: ”Ringkomfuret var kraftværket i det store, kolde og fugtige hus. Det kunne holde ilden gående natten over, og den ene gang om ugen vi kom i bad, blev der virkelig fyret op, for der skulle varmes spandevise af vand, som blev båret op til badeværelset i den anden ende af huset.

Quelstrups stuehus bestod af én lang længe på godt 30 m (eller mindst en kilometer, troede jeg) med sove- og badeafdeling til herskabet i den ene ende og med køkkenregion og folkestue i den anden. I midten lå stuerne og fars kontor placeret.

Ovenpå lå pigeværelserne i den ene ende, rullestue, tørreloft med videre i midten, og i den anden ende, lige over køkkenet, lå karlekamrene. Vi kunne godt høre, når en traktorfører var på besøg på pigeværelset. Så måtte mor banke i loftet med et kosteskaf, for selv om det nok var spændende lyde, vi kunne høre, var de vist ikke helt sunde, og derfor kiggede vi også spændt på stuepigen dagen efter for at se, om hun havde det bedre.

Det havde hun som regel.

Karlekamrene var møbleret meget nødtørftigt. En seng med halmmadras og mus, en stol, et skab på tre ben, som stod og vippede, måske et bord og selvfølgelig bekkasinovnen⁴. Toilet- og bade faciliteterne lå nedenunder i bryggerset.

Folkestue og køkken var forbundet med en lille serveringslem, der kunne åbnes inde fra køkkenet. Her, med albuestøtte på lemme, blev mange spørgsmål stillet, mange svar givet og mange problemer løst. Fra serveringslemmen blev dagens ret også serveret, men det var ikke den samme, som vi fik....

Gode, gedigne folk som Olsen, Åge, Hans og Kaj var i slutningen af 1950´erne ved at blive en mangelvare. Det var blevet vanskeligt at få ”ordentlige” folk, der ikke i tide og utide nedlagde arbejdet og krævede deres fagforbunds overenskomster overholdt. Sværest var det at få fodermestre. Det var et betroet job at have med de 180 malkekøer plus det løse at gøre, og de gode, solide fodermestre hang ikke på træerne. Fodermesteren boede med sin familie i det lille, hvidkalkede hus med bølgebliktag, der lå et stykke nede ad en grusvej, der gik bag om gården langs med haven og videre ned mod stranden. Det var pauvre kår, man dengang bød sine

³ Hvis man slår op i et leksikon, vil man få at vide, at en proprietær er ejeren af en mellemstor gård, altså større end en almindelig gård og mindre end et egentligt gods. Der nævnes en typisk størrelse på mellem 120 og 200 tønder land. Med nutidens landbrugsstruktur giver betegnelsen formodentlig ikke mening.

⁴ En bekkasinovn er en ”ovalformet jernbrændeovn med indfyring fra oven”.

folk....om vinteren kunne det knibe gevaldigt med at holde varmen i det lille, uisolerede hus med det tynde tag....⁵”

I 1964 solgte Lauritzen Quelstrup til Birthe og Svend Schaumann. I en efterfølgende artikel fortæller Svend Schaumann selv om købet og tiden derefter.

Erling Lauritzen tog noget af et karriereskift efter at have forladt Quelstrup. Familien flyttede til Lyngsbækgaard, og her kastede Lauritzen sig over studiet til præst efter den daværende dispensationsordning på grund af præstemangelen. Han blev præsteviet i Odense Domkirke i 1969. Derefter nåede han at være sognepræst i Magleby-Bagenkop på Langeland i ni år, før han døde i 1978.

Efterskrift: Birthe og Svend Schaumann købte Quelstrup i 1964. Birthe Schaumann stammede fra Thomasminde, der efter hendes forældres død blev overtaget af hende og hendes to søskende, hvis part senere overgik til Birthe Schaumann. Birthe Schaumann blev borgmester i Ebeltoft i 1998, men døde samme år af en ondartet kræftsygdom. I dag drives Quelstrup og Thomasminde i et dyrkningsfællesskab, idet Svend Schaumann til daglig opholder sig på Quelstrup, mens sønnen Svend Boje Schaumann opholder sig på Thomasminde.

-

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til artikel i "Folk og Liv 2012". Heri kan også ses de tilhørende billeder til artiklen og læses den nuværende ejer Svend Schaumanns beretning om Quelstrup og Thomasminde efter 1964: "Quelstrup efter 1964 og Thomasminde" i "Folk og Liv 2012", Boggalleriet Rønne 2012, kan købes i Trangbæks boghandel i Rønne.

⁵ Uddrag fra s. 68-73 i Antonie Lauritzen: Alt andet end gråt, People's Press 2006